

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
FILOZOFIJAS UN
SOCIOLOĢIJAS
INSTITŪTS

82. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2024

IZAICINĀJUMI EIROPAS KULTŪRAI: PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI VĒSTURĒ UN MŪSDIENĀS

Latvijas Universitātes 82. starptautiskās
zinātniskās konferences tēžu krājums

Rīga 2024

UDK 316 (08)
KU 354

Izaicinājumi Eiropas kultūrai: problēmas un risinājumi vēsturē un mūsdienās. Latvijas Universitātes 82. starptautiskās zinātniskās konferences tēžu krājums. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2024, 19 lpp.

Krājuma pirmā daļa sastādīta LU FSI prioritārā projekta “Kultūras, identitātes, starpkultūru komunikācijas un cilvēksituācijas pētījumi humānisma vērtību, konfliktu un krīžu kontekstā” ietvarā.

Krājuma otrā daļa sastādīta LZP FLPP projekta “Konspiratīvās ģenealoģija 20. gadsimta Latvijā (GENOCON)” (lzp-2023/1-0142) ietvarā.

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
**FILOZOFIJAS UN
SOCIOLOĢIJAS
INSTITŪTS**

**82. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2024**

Krājuma sastādītāja: Solveiga Krūmiņa-Koņkova
Zinātniskās redaktore: Solveiga Krūmiņa-Koņkova
Līterārā redaktore: Arta Jāne
Maketētāja: Kitija Mirončuka

ISBN 978-9934-506-66-6

© LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2024
© NightCafe creator, vāka attēls, 2024

Saturs

Programma	4
1. daļa. Izaicinājumi Eiropas kultūrai	5
Māra Rubene Kā orientēties nākotnībā? “Eksistences estētika”	6
Kitija Mirončuka Atbildības ētikas robežas: dekolonizācijas neesošā vēsture Latvijā	7
Andris Hiršs Filosofijas vēsture mūsdienās: metodoloģiskie izaicinājumi	8
Velga Vēvere Marta Kreivena Nusbauma par bailēm un drosmes izkopšanu	9
Ella Buceniece Konstantīns Raudive pēc 50 gadiem (30.04.1909. Asūnes pagasta Mazo Baranauču sādža, Slāņos, 02.09.1974. Bād Krocingenē): no jauna ieskatoties. Fenomenoloģiska skice	10
Aīda Rancāne No kolektīvisma uz individuālismu: perspektīvas maiņa un tās izaicinājumi tradicionālās kultūras reproducēšanā mūsdienās	11
2. daļa. Konspiratīvās genealoģijas 20. gadsimta Latvijā	12
Māra Kiope Konspiratīvās paredzamība XIX-XX gadsimta mijas Latvijas modernitātē	13
Solveiga Krūmiņa-Konkova Konspiratīvās vēsture Latvijā: Aleksandrs Balodis, viņa idejas un biedrības	14
Kristiāna Kupfere Antroposofijas ideoloģijas izpratne Latvijā no 20. gs. sākuma līdz mūsdienām	15
Nadežda Pazuhina Garīgums kā eskeipisms krievu intelektuālajā diskursā starpkaru Latvijā	16
Diāna Popova Skatījums uz “zinātni”, “pseidozinātni” un “antizinašni” staļinisma laika Latvijas padomju presē	18
Inese Runce Konspirācijas teorijas un antisemītisms: vēsture un mūsdienas	19

Izaicinājumi Eiropas kultūrai: problēmas un risinājumi vēsturē un mūsdienās

Challenges to European Culture:
Problems and Solutions in History and Today

Ceturtdien, 2024. gada 19. martā, plkst. 10.00
Tiešsaistē

Programma

1. daļa. Vadītāja Dr. Phil. Māra Kiope		
10.00–10.20	Māra Rubene <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Kā orientēties nākotnībā? “Eksistences estētika”
10.20–10.40	Kitija Mirončuka <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Atbildības ētikas robežas: dekolonizācijas neesošā vēsture Latvijā
10.40–11.00	Andris Hiršs <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Filozofijas vēsture mūsdienās: metodoloģiskie izaicinājumi
11.00–11.20	Velga Vēvere <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Marta Kreivena Nusbauma par bailēm un drosmes izkopšanu
11.20–11.40	Ella Buceniece <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Konstantīns Raudive pēc 50 gadiem (30.04.1909. Asūnes pagasta Mazo Baranauču sādža, Slāpos, 02.09.1974. Bād Krocingenē): no jauna ieskatoties. Fenomenoloģiska skice
11.40–12.00	Aīda Rancāne <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	No kolektīvisma uz individuālismu: perspektīvas maiņa un tās izaicinājumi tradicionālās kultūras reproducēšanā mūsdienās
12.00–12.30	Jautājumi un diskusija	
2. daļa. Vadītāja Dr. Phil. Solveiga Krūmiņa-Koņkova		
12.40–13.00	Māra Kiope <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Konspiratīvās paredzamība XIX-XX gadsimta mijas Latvijas modernitātē
13.00–13.20	Solveiga Krūmiņa-Koņkova <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Konspiratīvās vēsture Latvijā: Aleksandrs Balodis, viņa idejas un biedrības
13.20–13.40	Kristiāna Kupfere <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Antroposofijas ideoloģijas izpratne Latvijā no 20. gs. sākuma līdz mūsdienām
13.40–14.00	Nadežda Pazuhina <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Garīgums kā eskeipisms krievu intelektuālajā diskursā starpkaru Latvijā
14.00–14.20	Diāna Popova <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Skatījums uz “zinātņi”, “pseidozinātņi” un “antizinatņi” staļinisma laika Latvijas padomju presē
14.20–14.40	Inese Runce <i>LU Filozofijas un socioloģijas institūts</i>	Konspirācijas teorijas un antisemītisms: vēsture un mūsdienas
14.40–15.00	Jautājumi un diskusija	

1. daļa. Izaicinājumi Eiropas kultūra

Kā orientēties nākotnībā? “Eksistences estētika”

Māra Rubene

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Nenoteiktība ir viens no visbiežāk dzirdamajiem raksturojumiem, lai runa būtu par ģeopolitisko situāciju reģionā, vai visā globālajā pasaulē. Mūsu tagadnes izvēles ir šīs nenoteiktības cauraustas, daļa no tās. Mišels Fuko (*Michel Foucault*) attieksmē pret aktuālo tagadni akcentēja gan kritiskas iesaistes, gan domāšanas atvērtības jeb izgudrošanas aspektus. Fundamentālie pētījumi humanitāro zinātņu jomā ar tiem piemītošo ne utilitāro pieeju ļauj mazināt nenoteiktību; – nostiprinot mūsdienīgas argumentācijas, analīzes rīkus; kritiski pārvarot paradigmatisko, taču ne produktīvo klasisko avotu lasījumus; atsvaidzinot, rodot izpratni par “eiropiska cilvēka”, rietumu kultūras nākotnības topoloģiju.

Referāts sagatavots LU FSI prioritārajā projektā “Kultūras, identitātes, starpkultūru komunikācijas un cilvēksituācijas pētījumi humānisma vērtību, konfliktu un krīžu kontekstā”.

Atbildības ētikas robežas: dekolonizācijas neesošā vēsture Latvijā

Kitija Mirončuka

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Aplūkojot vēstures procesus, okupēšanu un kolonizēšanu, dažādās perspektīvās (ekonomiski, politiski vai vēsturiski), ir definējamas noteiktas atšķirības. Pirmkārt, kolonizēšanā runa ir par koloniju izveidošanu, reģionu politizēšanu un resursu ieguvu, okupēšanas procesā runa ir par jau esošas neatkarīgas varas pakļaušanu (vai piekļaušanu) jaunas varas struktūrām un politisko, nevis ģeogrāfisko resursu izmantošanu. Otrkārt, kolonizēšanas procesi tiek asociēti ar procesiem pāri okeāniem, visbiežāk Āfrikā, kamēr okupēšana noris iekšzemē. Tomēr postkoloniālisma studiju ietvarā, cenšoties aptvert postkoloniālisma ietekmi uz mūsdienu politisko un sociālo stāvokli, ir bijuši vairāki centieni atrast kopsaucēju minētajiem vēstures procesiem (Annus 2012; Kalnačs 2016; Račevskis 2002; Sayyid 2017). Tomēr īpatnējs šajā vēstures savietošanas pieejā liekas Mārtiņa Mintaura novērojums, ka “Latvijas sabiedrība nav pabeigusi vai pat nav uzsākusi “ideoloģisko dekolonizāciju”” (Mintauris 2016). Līdz ar to rakstā tiek sapludinātas robežas starp vēsturiskiem procesiem – okupāciju un kolonizēšanu, lai šķietami ilustrētu, kā vēstures interpretācija, aizmiršana un atcerēšanās ietekmē modernās sabiedrības īpatnības un vēl jo vairāk dažādos atbildības aspektus (atbildība pret sevi, piederību valstij un viedokļiem par politiskajiem konfliktiem).

Referāts sagatavots LU FSI prioritārajā projektā “Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija”.

Atsauces

- Mintauris, Mārtiņš. 2016. “Koloniālā Latvija? Postkoloniālisms šodien” // Punctummagazine.lv <https://www.punctummagazine.lv/2016/01/26/koloniala-latvija-postkolonialisms-sodien/>
- Annus, Epp. 2012. “The Problem of Soviet Colonialism in the Baltics”, *Journal of Baltic Studies*, 43:1, 21–45.
- Kalnačs, Benedikts. 2016. “Comparing Colonial Differences: Baltic Literary Cultures as Agencies of Europe’s Internal Others”, *Journal of Baltic Studies*, 47:1, 15–30.
- Račevskis, Kārlis. 2002. “Toward a Postcolonial Perspective on the Baltic States”, *Journal of Baltic Studies*, 33:1, 37–56.
- Sayyid, Salman. 2017. “Post-Racial Paradoxes: Rethinking European Racism and Anti-Racism”, *Patterns of Prejudice*, 51:1, 9–5.

Filosofijas vēsture mūsdienās: metodoloģiskie izaicinājumi

Andris Hiršs

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Rietumu pasaulē 20. gadsimta pirmajā pusē viena no dominējošajām pieejām filosofijas vēstures izpētē bija amerikāņu filosofa Artura Lavdžoja (*Arthur Lovejoy*) ideju vēsture. Taču pagājušā gadsimta otrajā pusē, pēc Kembridžas skolas pārstāvju, sevišķi Kventina Skinnera (*Quentin Skinner*) asās kritikas, ideju vēstures pieeja popularitāte pakāpeniski sāka mazināties. Pēdējās desmitgadēs arvien nozīmīgāka loma ir intelektuālajai vēsturei. Šī tendence ir vērojama arī Latvijas filozofijas vēstures izpētē. Pētnieki pievēršas arhīvu pētniecībai, analizē dažādu institūciju attīstību, publicē intelektuālās biogrāfijas. Taču pievēršanās dažādu intelektuālo grupu ģealoģijai, raisa vairākus jautājumus. Pirmkārt, pētnieki diskutē par filosofijas un intelektuālās vēstures savstarpējām attiecībām. Vai filosofijas vēsture ir intelektuālās vēstures daļa, vai arī tomēr filosofijas vēsturei ir kāds savs, autonomas izpētes lauks? Otrkārt, savulaik ideju vēstures pieeja nodrošināja struktūru, kas ļāva raksturot ideju attīstību dažādās disciplīnās. Intelektuālajā vēsturē norisinās diskusijas gan par pašu pieeju, gan arī par vēsturiskās izpētes objektu – vai analīzes centrā ir jānovieto idejas, personības, cilvēku grupas vai ideoloģijas. Treškārt, intelektuālā vēsture, pievēršoties pagātnes procesu padziļinātai izpētei, veicina vēstures fragmentāciju – arvien sarežģītāk kļūst iekļaut atsevišķus notikumus plašākā naratīvā. Kā atzīst Oulu Universitātes profesors Jounis Kūkanens (*Jouni-Matti Kuukkanen*), filosofijas vēsturniekiem šodien nav vienotas, skaidras paradigmas un aktīvi tiek meklēti jauni ceļi, pieejas. Šo izaicinājumu kontekstā kā viens no risinājumiem varētu būt lokālās teorijas. Savulaik plašu atpazīstamību ieguva vēsturnieka Fransuā Kisē (*François Cusset*) ieviestais franču teorijas apzīmējums, vēlāk pētnieki izveidoja arī “krievu teorijas”, “vācu teorijas”, “itāļu teorijas”, “čehu teorijas” un “īgauņu teorijas” apzīmējumus. Iespējams, arī Latvijas filosofijas vēsturi būtu iespējams konstruēt kā latviešu teoriju.

Referāts sagatavots LU FSI prioritārajā projektā “Kultūras, identitātes, starpkultūru komunikācijas un cilvēksituācijas pētījumi humānisma vērtību, konfliktu un krīžu kontekstā”.

Marta Kreivena Nusbauma par bailēm un drosmes izkopšanu

Velga Vēvere

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

2019. gadā iznāca Martas Nusbaumas (*Martha Nussbaum*) grāmata “Baiļu monarhija”, kurā autore pievēršas baiļu analīzei savā cilvēka spēju teorijas kontekstā. Viņa apgalvo, ka bailes nav tikai primitīva reakcija uz tūlītējiem draudiem, bet var būt arī reakcija uz iedomātiem vai paredzamiem draudiem. Turklāt bailes var būt gan racionālas, gan neracionālas atkarībā no apstākļiem. Bailes un ievainojamība: Nussbaum izceļ saikni starp bailēm un neaizsargātību. Viņa apgalvo, ka bailes bieži rodas no neaizsargātības vai nedrošības sajūtas neatkarīgi no tā, vai tā ir fiziska, emocionāla vai sociāla. Šīs ievainojamības atpazīšana un novēršana ir būtiska, lai pārvarētu bailes un veicinātu noturību. Bailes un taisnīgums: Nussbaums aplūko attiecības starp bailēm un taisnīgumu, īpaši marginalizētu vai apspiestu grupu kontekstā. Viņa apgalvo, ka bailes var kavēt cilvēkus aizstāvēt savas tiesības un meklēt taisnību, it īpaši, ja viņi baidās no atriebības vai turpmāka kaitējuma. Tāpēc baiļu novēršana ir ļoti svarīga, lai veicinātu taisnīgumu un vienlīdzību. Drosmes izkopšana: reaģējot uz baiļu radītajiem izaicinājumiem, Nussbaums iestājas par drosmes kā tikuma izkopšanu. Viņa uzskata, ka drosmē ļauj cilvēkiem stāties pretī savām bailēm, runāt pret netaisnību un rīkoties, lai radītu pozitīvas pārmaiņas. Drosmes izkopšana ietver noturības, empātijas un solidaritātes izjūtas attīstību ar citiem.

Referāts sagatavots LU FSI prioritārajā projektā “Kultūras, identitātes, starpkultūru komunikācijas un cilvēksituācijas pētījumi humānisma vērtību, konfliktu un krīžu kontekstā”.

Konstantīns Raudive pēc 50 gadiem (30.04.1909. Asūnes pagasta Mazo Baranauču sādža, Slānos, 02.09.1974. Bād Krocingenē): no jauna ieskatoties.

Fenomenoloģiska skice

Ella Buceniece

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Šogad ir Raudives atceres 50-tā gadadiena, un ir jāvaicā – vai vispār atceramies, un, ja, jā, tad ko un kādā veidā, lai uzzinātu, kas būtu atceres vērts tieši šodien? Tas ir arī plašāks jautājums par latviešu klasiskās akadēmiskās filozofijas nozīmi un aktualitāti mūsdienās. Taču Konstantīna Raudives fenomens, atšķirībā no pārējiem latviešu 20.gs. 20.–30.gadu filozofiem, šodien piedzīvo sava veida renesansi, rodot vislielāko interesi uzplaiksnījumu plašā kultūras areālā, un pirmām kārtām tas ir saistīts galvenokārt ar viņa parapsiholoģiskajiem pētījumiem par balsu fenomenu un to mūsdienu interpretāciju mākslā un literatūrā. Referātā tiks meklēta arī atbilde, vai un kā viņa parapsiholoģiskie pētījumi ir saistīti ar viņa filozofiski teorētiskajiem darbiem un kas tajos ir īpaši aktualizējams šodien.

Referāts sagatavots LU FSI prioritārajā projektā “Kultūras, identitātes, starpkultūru komunikācijas un cilvēksituācijas pētījumi humānisma vērtību, konfliktu un krīžu kontekstā”.

No kolektīvisma uz individuālismu: perspektīvas maiņa un tās izaicinājumi tradicionālās kultūras reproducēšanā mūsdienās

Aīda Rancāne

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Kolektīvisms un individuālisms kā divi atšķirīgi kultūras kodi ir pamatā attiecīgās sabiedrības kārtībai un harmonijai. Tie nosaka cilvēku domāšanas veidu un vērtību sistēmu. Vēsturiski gadsimtu gaitā zemkopju tautām prioritāte tika piešķirta kolektīvajiem mērķiem un pienākumiem uz individuālo tiesību un brīvību rēķina. Uzmanības centrā bija “mēs”, individuālais “es” tika apspiests un bieži palika nerealizēts. Šobrīd fokusā ir “es”, bet “mēs” ir pazudis. Referātā tiks aplūkots, kā šī vērtību un domāšanas maiņa ietekmē tradicionālās kultūras prasmju pārmantošanu, reproducēšanu mūsdienās un vai tā nerada tradīciju kropļojumus? Kā caur abu kultūras kodu izpratni var skaidrot tendences, kas vērojamas tradicionālās kultūras norisēs šobrīd.

Referāts sagatavots LU FSI prioritārajā projektā “Kultūras, identitātes, starpkultūru komunikācijas un cilvēksituācijas pētījumi humānisma vērtību, konfliktu un krīžu kontekstā”.

**2. daļa. Konspiratīvitātes ģenealoģija
20. gadsimta Latvijā**

Konspirualitātes paredzamība XIX-XX gasimta mijas Latvijas modernitātē

Māra Kiope

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Pievēršoties konspirualitātes ģenealoģijas izpētei 20. gadsimta Latvijā LZP projektā GENOCOM, sastopamies ar izaicinājumu atrast t.s. Jaunā laikmeta (*New Age*) garīguma un konspirācijas teoriju saplūsmes aizsākumus modernitātes laikmetā Latvijā. Jēdziena rašanos saista ar nu jau klasisko Šarlotes Uerdas (*Charlotte Ward*) un Deivida Voesa (*David Voas*) publikāciju “Konspirualitātes rašanās” (Ward & Voas 2011). Taču jau 2015. gadā vēl vienu klasisku, bet pretargumentētu viedokli spilgti pauž Egils Esprims (*Egil Asprem*) un Esbjorns Diredāls (*Asbjørn Dyrendal*), apšaubot konspirualitātes jēdziena novitāti un norādot uz tā apzīmētā fenomena paredzamību pēc 19. un 20. gadsimta kultūras kontekstu analīzes (Asprem & Dyrendal, 2015). Abu autoru nostājai var piekrist, jo ir tiesa, ka konspirācijas teorijas ir pastāvējušas no aizseniem laikiem, dinamiskas izmaiņas gan ir notikušas ar garīgumu, ar to saprotot t.s. kvazireliģisko garīgumu, kas smeļas no Rietumu un vēlāk - no Austrumu ezotērisma tradīcijas. Tomēr pat ļoti plašā nozīmē Latvijas *fin de siècle* un 20. gadsimta sākuma kultūrā vēl nevarētu runāt par konspirualitāti, bet par kultūras kontekstiem, kas veido tās iespējamību un paredzamību. Te mijiedarbojas pirmās Nacionālās Atmodas centieni, nacionālā romantisma “dievībrade”, Rietumu ezotērisma prakses, ko latviešu intelektuāļi Pēterburgā iepazīst spiritistu pulciņos, Nīčes pārcilvēka kults, Gētes alķīmiskais simbolisms u.c. Šajā juceklīgajā citgarīgo (salīdzinot ar kristietību) strāvojumu tīklojumā Latvijā ir apslēpta konspirualitātes paredzamība, un tā analīze sniedz to, ko var uzskatīt par konspirualitātes Latvijā ģenealoģisko pirmtēlu.

Referāts sagatavots LZP FLPP projektā Nr. lzp-2023/1-0142 “Konspirualitātes ģenealoģija 20. gadsimta Latvijā”.

Atsauces

Ward, Charlotte; Voas, David. 2011. “The Emergence of Conspiruality,” *Journal of Contemporary Religion*, 26:1, 103–121. DOI: 10.1080/13537903.2011.539846

Asprem, Egil; Dyrendal, Asbjørn. 2015. “Conspiruality Reconsidered: How Surprising and How New is the Confluence of Spirituality and Conspiracy Theory?”, *Journal of Contemporary Religion*, 30:3, 367–382. DOI: 10.1080/13537903.2015.1081339

Konspirualitātes vēsture Latvijā: Aleksandrs Balodis, viņa idejas un biedrības

Solveiga Krūmiņa-Koņkova

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Viens no būtiskākajiem periodiem konspirualitātes (sazvērestību teoriju un Jaunā Laikmeta (*New Age*) ideju un prakšu saplūšanas) vēsturē Latvijā bija pagājušā gadsimta starpkaru periods, kad Latvijas sabiedrībā aizvien populārākas kļuva dažādu Austrumu garīgo kustību, teosofijas un antroposofijas idejas. 1920. gadu otrajā pusē ar šo ideju organizētu izplatību sāka nodarboties vairākas biedrības, kuras savās rindās pulcēja interesantas personības un bija populāras tā laika izglītotās sabiedrības vidū. Referāts pievērsīsies divu – Gara zinātņu un Kosmozofijas – biedrību vēsturei un šo biedrību dibinātāja Aleksandra Baloža (1897–1961) personībai un uzskatiem. Referāts, analizējot Baloža darbu “Kosmozofija”, fokusēsies arī uz jautājumu, kas šajā grāmatā bija tik valstiski bīstams, ka tā tika iekļauta aizliegto grāmatu sarakstā un Balodis bija spiests atstāt Latviju.

Referāts sagatavots LZP FLPP projektā Nr. lzp-2023/1-0142 “Konspirualitātes ģenealoģija 20. gadsimta Latvijā”.

Antroposofijas ideoloģijas izpratne Latvijā no 20. gs. sākuma līdz mūsdienām

Kristiāna Kupfere

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Viena no pirmajām ar antroposofiju saistītajām aktivitātēm Latvijā dokumentēta 1919. gadā, kad tika izveidota antroposofijas organizācija ar nosaukumu “Latvijas antroposofu filozofiskā biedrība”. Lai arī divus gadus vēlāk tā tika pārsaukta par “Latvijas reliģiozi filozofisko biedrību”, tā veicināja antroposofiskās domas attīstību Latvijā un 1929. gadā tika izveidota “Latvijas antroposofiskā biedrība”, kas organizēja eiritmijas kursus, lekciju ciklus un nodibināja savu bibliotēku. 1941. gadā tā savu darbību beidza, bet 1997. gadā tā tika atsākta. Arī mūsdienās antroposofija Latvijā nav zudusi un par to liecina biedrības “Latvijas antroposofiskā biedrība” aktīvā darbība, sakrālās ģeometrijas ideju izplatīšana, Rūdolfa Šteinera ideju praktizēšana Valdorfa pedagogijā, eiritmijā, antroposofajā medicīnā un biodinamiskajā lauksaimniecībā. Referātā ir aprakstīta antroposofijas idejas ienākšanas vēsture Latvijā un latviešu diasporā ārzemēs, tās atspoguļojums presē, tās kritiķu un piekritēju viedokļi, kā arī antroposofijas praktizēšana un izpratne mūsdienās.

Referāts sagatavots LZP FLPP projektā Nr. lzp-2023/1-0142 “Konspiratīvās ģenealoģija 20. gadsimta Latvijā”.

Garīgums kā eskeipisms krievu intelektuālajā diskursā starpkaru Latvijā

Nadežda Pazuhina

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Garīguma (*Geistigkeit*) jēdziens ir dziļi iesakņots Eiropas intelektuālajā diskursā, pateicoties vācu ideālisma filozofijai un romantisma laikmeta literatūrai. Tā saturs ietver gan reliģiski teoloģisko dimensiju, gan arī laicīgu izpratni par cilvēka tiešanos pēc augstākiem ētiskajiem un estētiskajiem ideāliem. 19.gs. beigās šis jēdziens bieži parādās simbolisma virziena kontekstā krievu domātāju darbos, uzsverot ideju par kultūras izšķirošo lomu sabiedrības vērtību hierarhijā pretstatā konservatīvajiem uzskatiem par reliģijas (pareizticības) un Baznīcas augstāko autoritāti priekšstats par morāli un dzīves jēgu. “Lielais karš” un revolūcija Krievijā būtiski ietekmēja intelektuāļu uzskatus kā pašā Krievijā, tā arī Eiropā un Latvijā, raisot diskusijas par katastrofu (D. Merežkovskis), civilizācija norietu (O. Špenglers), “jaunajiem viduslaikiem” (N. Berdjajevs). Tragisko pasaules izjūtu pastiprināja arī Padomju Krievijā izvērstās represijas pret “jaunās kārtības” pretiniekiem. Intelektuāli raibs kara bēgļu un politisko emigrantu vilnis pakāpeniski izveidoja t.s. “krievu aizrobežu” jeb “izstumto Krieviju” kā paši emigranti vēlāk mēdza dēvēt šo fenomenu. 1920. gadu otrajā pusē starpkaru Latvijā, kur bija diezgan liela krievu minoritāte, un zināmā interese par krievu kultūru pastāvēja arī citās sabiedrības grupās, noturīgu vietu mediju telpā ieņēma regulāri izdotās avīzes (*Slovo, Segodņa*) un analītiski publicistiskie žurnāli (*Perezvoni, Rodnaja Starina*) krievu valodā, kuros rakstus un esejas publicēja ne tikai vietējie žurnālisti, bet arī rakstnieki no emigrantu vides. Garīguma jēdziens šajās publikācijās konsekventi sāka parādīties kā atbilde uz nepieciešamību pārdzīvot eksistenciālo katastrofu, par kuru pirmā viļņa emigranti uzskatīja pirmkārt lielinieku apvērsumu, bet plašāk – vilšanos iepriekšējos politiskajos un ētiskajos ideālos. Lielinieku režīmu emigrantu vidē uzskatīja par ļaunuma iemiesojumu, savukārt komunisma idejas – par kristīgās (un pat plašāk – humānās) ētiskās vērtības graujošo ideoloģiju. Pretnostatīt šim ļaunumam varēja tikai tikpat spēcīgu transcendentālu alternatīvu. 1920. gados emigrantu intelektuālajā diskursā tiek konstruēta ideja par “patieso Krieviju” (vai “patiesais krieviskums” pretstatā komunistiskajam ideālam), interpretējot šī jēdziena saturu ļoti brīvi un bieži vien pretrunīgi. Šīs intelektuālās konstrukcijas kodolā bija garīguma jēdziens, kas iezīmēja ideju par sociāli politisko eskeipismu – bēgšanu un attālināšanos no šī brīža situācijas, dodoties uz “iekšējo emigrāciju”. Garīgums šajā kontekstā kļūst par ideju, kas atspoguļo ticību ideālajai zaudētajai pasaulei, kuru ir iespējams saglabāt metafiziskajā veidā, transponējot šajā līmenī arī cīņu ar politisko ienaidnieku – lieliniekiem – kurš savukārt tiek pacelts līdz metafiziskā ļaunuma iemiesojumam. Piedāvātā referāta mērķis ir izsekot

tam, kā šīs idejas tika paustas lasītāju auditorijai Latvijā un kādas atbalsis tās izraisīja dažādās sabiedrības grupās

Referāts sagatavots LZP FLPP projektā Nr. lzp-2023/1-0142 “Konspiratīvās ģenealoģijas genealoģija 20. gadsimta Latvijā”.

Skatījums uz “zinātni”, “pseidozinātni” un “antizinaētni” stalinisma laika Latvijas padomju presē

Diāna Popova

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloēijas institūts

Lai arī pēdējā laikā Latvijā sabiedrībā vērojamas saasinātas diskusijas, kas liecina par neuzticēšanos zinātnei, izpratnes par to, kas ir zinātne un kas ir pseidozinātne izplūšanu, piesliešanos dažādām savvērestības teorijām, tomēr jautājums par to, kas būtu uzskatāms par “zinātnisku” vai tieši otrādi – “antizinaētnisku” nav jauns. Aplūkojot jēdziena “pseidozinātne” lietojumu Latvijas 20. gs. presē, vērojama tendence, ka sabiedriskās domas ietekmēšana, kategoriski nošķirot “pareizas” zināšanas no “nepareizām”, pastiprināti vērojama līdz ar Latvijas nonākšanu Padomju Savienības sastāvā un tās ideoloēiskajā telpā. Stalinisma režimā arī Latvijas plašsaziņas līdzekļi kalpoja kā spēcīgs oficiālā marksisma–leņinisma pasaules uzskata izplatīšanas instruments. Zinātniskā diskursa reprezentācija presē nebija pasargāta no šīs ideoloēiskās ietekmes. Referātā tiks aplūkots, kā padomju varas kontrolētajos plašsaziņas līdzekļos tika definēts un veicināts jaunais pasauluzskats, kas tika dēvēts par “patieso zinātni”, kas atbilda dialektiskā un vēsturiskā materiālisma principiem. Tas tika propagandēts, pretnostatot to daudzām disciplinām un pētniecības virzieniem, kas bija raksturīgi Rietumu akadēmiskajai tradīcijai un arī starpkaru perioda Latvijas zinātniskajām iestrādņēm. Padomju presē regulāri tika publicēts nosodījums “ideoloēiski svešajai zinātnei” un noliegums tām disciplinām un teorētiskajām nostādņēm, kas komunistiskajā iekārtā tika uzskatītas par “pseidozinātniskām”, “antizinaētniskām” un “pretzinaētniskām. Sevišķi intensīvs aēitācijas darbs masu medijos tika īstenots Padomju Savienības okupācijas sākumā, tādēļ šajā referātā tiks apskatīti latviešu valodā iznākušie preses izdevumi no 1940. līdz 1941. un no 1944/45. līdz 1953. gadam, identificējot, kādas zinātnes disciplīnas un uzskati tika klasificēti kā neatbilstoši komunistiskajai ideoloēijai.

Referāts sagatavots LZP FLPP projektā Nr. lzp-2023/1-0142 “Konspiratīvitātes ēgeneoloēija 20. gadsimta Latvijā”.

Konspirācijas teorijas un antisemītisms: vēsture un mūsdienas

Inese Runce

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

Nedz konspirāciju teorijas, nedz antisemītisms pasaules civilizāciju vēsturē nav nekas jauns. Abas parādības ir eksistējušas un eksistē jau gadu tūkstošiem, pildot politiskas, finansiālas un sociālpsiholoģiskas funkcijas. Konspirāciju teorijas attīsta un komunicē gan atsevišķi indivīdi, gan kolektīvās grupas, reliģiskās kopienas, ekstrēmiskie grupējumi, politiskās partijas. Autoritārie un totalitārie režīmi nereti izmanto tās savu ideoloģisko mērķu sasniegšanai, vai arī demokrātisko institūciju iznīcināšanā. Visai bieži pastāv atsevišķas izteikti dzīvotspējīgas konspirāciju teorijas, kuras viegli tiek piemērotas un adaptētas jebkuros apstākļos un ir izteikti situatīvas. Viena no populārākajām konspirāciju teorijām ir “ebreji valda pasaulē”, kura noteiktās situācijās tiek pieskaņota un modificēta, un kuras galvenais mērķis ir skaidrot esošos negatīvos procesus konkrētā sabiedrībā vai pasaulē kopumā, emocionāli un simboliski stigmatizējot ebrejus/Izraēlas valsti, jūdaismu u.c. kā vienīgos vainīgos un labuma guvējus. Šajā referātā tiks aplūkotas dažas pazīstamākās un izplatītākās antisemītiskās teorijas pasaulē un Latvijā gan vēstures, gan mūsdienu kontekstā.

Referāts sagatavots LZP FLPP projektā Nr. lzp-2023/1-0142 “Konspiratīvitātes ģenealoģija 20. gadsimta Latvijā”.